

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ'.

Η ΠΛΑΤΩΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΙΔΕΑΣ

Ἐκ τῆς ἔννοιᾳ στὴν ἰδέα.— Γιὰ νὰ μυηθοῦμε στὸν Πλάτωνα, πρέπει νὰ ξεκινήσωμε ἀπὸ τὸν Σωκράτη καὶ νὰ ἀναμετρήσωμε τὸν δρόμο πού διάνυσε, ὡς πού νὰ φθάσῃ στὴν ὀριμότητά του ὁ Πλάτων, ξεπερνώντας τὶς σωκρατικὲς θέσεις. Ὁ Σωκράτης εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς λογικῆς συνείδησης, τῆς γνώσης κατὰ λόγον, πού ὀδηγεῖ στὴν ἔννοιᾳ. Στὸν Πλάτωνα ἡ ἔννοιᾳ γίνεται ἰδέα. Ἡ διαφορὰ πού χωρίζει τὸν Σωκράτη ἀπὸ τὸν Πλάτωνα εἶναι ἡ ἴδια πού χωρίζει τὴν ἔννοιᾳ ἀπὸ τὴν ἰδέα. Ἡ ἰδέα εἶναι τὸ βασικὸ νόημα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ ἀπὸ τότε μένει, κατὰ πολλαπλοὺς τρόπους, αἰώνιο στοιχεῖο τῆς ζωῆς τοῦ πνεύματος. Εἶναι νόημα βαρὺ, δυσβάστακτο, συχνὰ κρυμμένο ἀπὸ τὸν δημιουργό του σὲ μαιάνδρους μυθολογικῶν διατυπώσεων. Γι' αὐτὸ εὐθύς μετὰ τὸν Πλάτωνα παρεξηγήθη καὶ ἀπὸ τοὺς πιδὲ τρανοὺς. Ἀργότερα, στὰ χέρια τῶν πρώτων χριστιανῶν φιλοσόφων καὶ πολλῶν νεοπλατωνικῶν, τὸ ἀσθηρὸ, ἐπιστημονικὸ νόημα τῆς ἰδέας γίνεται οὐράνια ὑπαρξὴ καὶ σύμβολο θρησκευτικὸ. Παρεξηγημένη μυθολογικὰ ἡ ἰδέα πέρασε τὸ Μεσαίωνα. Μὲ τὴν Ἀναγέννηση ἀρχίζει ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Πλάτωνος. Καθὼς λέει ὁ φιλόσοφος Cohen, ἡ Ἀναγέννησις σημαίνει τὴν ἀναγέννησις τῆς πλατωνικῆς σκέψης. Ἡ ἰδέα, τότε, παύει νὰ θεωρῆται ὡς ὑπερουράνιο ὄν· ξαναγίνεται μεθοδολογικὴ ἀρχή, μαθηματικὴ ὑπόθεσις. Σὲ αὐτὴ τὴν καθαρὴ τῆς οὐσίας μένει πρόβλημα ἀξονικὸ καὶ γιὰ τὴ σύγχρονη φιλοσοφία. Μάλιστα σήμερα πιά δὲν θεωρεῖται μόνον ὡς μεθοδολογικὴ ἀρχή ἡ ἰδέα, ἀλλὰ μαζὶ καὶ ὡς καθαρὴ πηγὴ μεταφυσικῆ. Ἐπιστρέφομε ἔτσι στὸν καθαρῶτατο πλατωνισμό.

Ἡ ἰδέα ὡς βίωμα.— Ἡ δυσκολία ὅμως τῆς κατανόησης τῆς ἰδέας γι' αὐτὸ δὲν λιγοστεύει. Πρῶτα πρῶτα γιὰ τὴν ἰδέα, ὡς καθὲ πρωταρχικὸ νόημα, δὲν μπορεῖ νὰ κατακτηθῇ, ἀν δὲν γίνῃ βίωμα τῆς ζωῆς μας. Πρὶν ἐκφρασθοῦμε γιὰ τὴν ἰδέα μὲ θεωρητικούς, μεθολογικούς τρόπους, πρέπει νὰ ἀναπτύξωμε μιὰ κεντρομόλο προσπάθειαν, ὄχι μόνον τῆς σκέψης, ἀλλὰ ὅλης μας τῆς ψυχῆς. "Ὅποιος ζητᾷ τὴν

ιδέα, πρώτα πρώτα πρέπει να σκύψη προς τὸν δικό του ψυχικό κόσμο και να κοιτάξῃ ἐκεῖ μέσα να ἀντικρύσῃ αὐτὸ πού εἶναι στὴν πραγματική ζωὴ πού ζῇ, ὁ βαθύτερός του ἕμερος. "Αν ἔχῃ τὴ δύναμη να συγκεντρωθῇ γύρω ἀπὸ μιὰ τέτοια φλογερὴ ἐστία, μπορεῖ στίς πιὸ φωτεινὲς ὥρες του να τὸν αἰσθανθῇ τὸν ἕμερον αὐτὸν σὰν αἷτημα ἀπάλυτο, πού ἄφθαρτο στέκεται μέσα στὴ ροὴ τῶν φθαρτῶν και τῶν τυχαίων. Θὰ νοιώσῃ, τότε, πὼς αὐτὸς μόνος δίνει νόημα στὴ ζωὴ του. Χωρὶς αὐτὸν ἡ ζωὴ του ἀδειάζει ἐντελῶς ἢ θρυμματίζεται σὲ μιὰ σειρὰν ἀπὸ ἀσύνδετες περιπτώσεις. Θὰ νοιώσῃ τότε τὸ ὑπερούσιο αὐτὸ ἀντικείμενο τῆς ψυχικῆς του ζωῆς σὰν τὴν ἀρχή, ἀπ' ὅπου ἡ ζωὴ του ἐκπορεύεται, σὰν τὴν ἀληθινὴ και σταθερὴ οὐσία του, σὰν τὸ τέρμα ὅπου σταθερὰ ἡ ζωὴ του κατευθύνεται. Τότε θὰ ἀρχίσῃ να διαβλέπῃ τὴ χώρα τῆς ιδέας. Μὰ δὲν θὰ εἰσδύσῃ σὲ αὐτὴν, παρὰ μόνον ὅταν αὐτὸ τὸ ἀπόλυτα ἀξιο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του γίνῃ φορέας μιᾶς ἀντικειμενικῆς ἀπόλυτης ἀξίας, ὅταν τὸ ἔμβλημα τῆς ἀτομικῆς του συνείδησης ἀνυψωθῇ σὲ σύμβολο μιᾶς πανανθρώπινης ἀξίας, ὅταν στὸ ἀντικείμενο τοῦ πνευματικοῦ του ἔρωτα ἀγαπήσῃ ὄχι ἀπλῶς αὐτὸ πού φαίνεται και γίνεται, ἀλλὰ τὴν οὐσία του, τὴν ἀπολύτως ἀξια νοητὴ ἀρχὴ του, αὐτὴν πού τὸ κάνει και εἶναι αὐτὸ πού εἶναι· ὅταν ἀγαπήσῃ τὴν ιδέα ἐκείνου πού ἀγαπάει.

Ἄδύνατος ὁ ὀρισμὸς τῆς ιδέας.— Καὶ ὅταν ὅμως σὲ αὐτὴν τὴν ψυχικὴ τοποθέτηση στηριγμένοι, θελήσωμε να προχωρήσωμε πρὸς λογικοὺς θετικοὺς προσδιορισμοὺς, πάλι τὸ πρόβλημα παρουσιάζεται δύσκολο, γιὰ να μὴν πῶ, ἀπὸ μιὰν ἀποψη, ἄλυτο. Πρῶτα πρῶτα γιὰ τὸ θεωρητικὸ ἀντίκρουσμα θὰ ἔπρεπε να μᾶς ὀδηγήσῃ σὲ ἕναν ὀρισμὸ τῆς ιδέας. Ἀλλὰ ἀκριβῶς ἡ ιδέα δὲν ὀρίζεται. Ὄρίζεται κάτι πού μπορεῖ να ἀναχθῇ σὲ γενικώτερο γένος, ἐνῶ ἡ ιδέα εἶναι κιόλας γένος γενικώτατο, πού πέρα ἀπὸ αὐτὸ τίποτα δὲν ὑπάρχει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῶν ἴδιων τῶν ιδεῶν, δηλαδὴ τὸ ἀγαθόν, πού εἶναι και αὐτὸ ιδέα. Ἔτσι δὲν ὑπάρχει σημεῖο ἀπὸ ὅπου να ἀρχίσῃ ὁ ὀρισμὸς τῆς, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ ἴδια εἶναι ἡ ἀρχὴ κάθε ἀντικειμενικοῦ ὀρισμοῦ. Γι' αὐτὸ και ἡ ιδέα δὲν ὀρίζεται. Τὸ νόημα τῆς ιδέας μποροῦμε να τὸ κατακτήσωμε, ὄχι ὅταν πᾶμε να τὴν ὀρίσωμε με τὸ ἄδύναμο ἔμπρὸς σὲ αὐτὴν λογικό μας, ἀλλὰ ὅταν αὐτὴ μᾶς ὀρίσῃ και συνεπάρῃ στὸ ρυθμὸ τῆς και τὸ λόγο μας και ὀλόκληρῃ τὴ ζωὴ μας.

Χρόνια χρειάσθηκε και ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων γιὰ να δώσῃ ὀριστικὴ φιλοσοφικὴ μορφή στὴν ιδέα. Κάθε διάλογός του προσθέτει και μιὰ νέα τῆς ὄψη. Γι' αὐτὸ πρέπει, μιὰ πού στέκει ἔμπρὸς μας σὰν ἀπόρητη πόλη, μελετώντας τὴν ὑπομονετικά, να τὴν πολιορκήσωμε και να ἀγγίξωμε ὅσο μποροῦμε περισσότερες πλευρὲς τῆς. Πρέπει να τὴν

κυκλώσωμε πρῶτα πρῶτα γιὰ νὰ διαπιστώσωμε, πῶς σχηματίζεται σιγὰ σιγὰ σὰν αἶτημα ἀλλὰ καὶ σὰ βίωση μέσα στὴ συνείδηση τοῦ κλασσικοῦ Ἑλληνα, πρὶν ἀναχθῆ σὲ φιλοσοφικὴν ἀρχή. Πρέπει νὰ προσπαθήσωμε νὰ ἀνασυνθέσωμε τὴν πνευματικὴ τῆς γένεση. Κανένα ἄλλο ἐπινόημα τῆς ἀνθρώπινης σκέψης δὲν εἶναι τόσο γόνιμο σὰν τὴν ἰδέα. Κανένα κατηγορημα τοῦ λόγου μας δὲν εἶναι τόσο πλούσιο σὲ πνευματικὰ συνέπειες. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ εὐρύς ὁ κύκλος ποὺ θὰ διαγράψωμε γύρω τῆς. Θὰ τὴν δοῦμε ὄχι αὐτὴν καθ' αὐτὴν, ἀλλὰ ὅπως φανερώνεται πρῶτα στὸν ἀντικειμενικὸ καὶ ὕστερα στὸν ὑποκειμενικὸ κόσμο.

II

Ἡ ἰδέα ὡς νοητὴ ἐνωτικὴ ἀρχή.— Στὴ γλυπτικὴ τοῦ πέμπτου αἰῶνα, σκοπὸς τοῦ καλλιτέχνη δὲν ἦταν νὰ ἀποτυπώσῃ τὴν ἐντύπωση ποὺ δίνει τὸ σῶμα ὠρισμένου πραγματικοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἰδανικὸ του ἦταν ἄλλο. Ἦθελε νὰ δημιουργήσῃ τὸν καθαρὸ τύπο τοῦ ἀνθρώπινου σώματος· τὴν κορμοστασιά, ποὺ, ὅσο καὶ ἂν ἐλεύθερα καὶ ποικιλότροπα κινιῶνται τὰ μέλη τῆς, αὐτὴ ἀποτελεῖ ἓνα ὅλον σταθερὸ, ἄρτιο καὶ κλειστὸ, ἓνα ὅλον, ποὺ τὸ διέπει ἓνα ἐνιαῖο νόημα, μιὰ ἐνιαία ἀρχὴ μὲ ἀπόλυτη πειθαρχία. Τὴν κορμοστασιά τὴ δημιουργεῖ ἡ ἐνότητα αὐτῆ, στὴν ὁποίαν ὑπηρετοῦν ὅλα τὰ μέλη. Αὐτὴ ἡ ἐνότητα, εἶναι ἐνότητα ὕφους καὶ μορφῆς. (Φαῖδρος 265 d) Ἡ ἐνιαία αὐτὴ μορφή διακατέχει καὶ συνδέει καὶ πειθαρχεῖ τὰ μέλη σὲ κάθε πλάσμα τῆς κλασσικῆς γλυπτικῆς, ὅσο καὶ ἂν φαίνωνται αὐτοτελέστερα σὲ αὐτὴν τὰ μέλη, παρὰ στὸ ἄγαλμα τὸ ἀρχαϊκὸ. Τούτῃ ἡ μορφή ἐνυπάρχει στὸ ἄγαλμα, δὲν εἶναι ὅμως ὑλικὸ του στοιχείο. Εἶναι κάτι ἄϋλο, νοητικὰ μόνον συλληπτό, κάτι ἐσώτερο σχετικὰ μὲ τὴν ὕλη, ποὺ αὐτὸ ὅμως στὴν ὕλη τοῦ μαρμάρου δίνει τὴν ὠρισμένη ὕφή, τὸ ὠρισμένο νόημα καὶ ἔτσι αὐτὴ τὸ κάνει αὐτὸ ποὺ εἶναι καλλιτέχνημα.

Ἀλλὰ καὶ στὴν ἐπιστημονικὴ θεωρία λειτούργησε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ἡ συνείδηση τοῦ κλασσικοῦ Ἑλληνα. Στὴν ἱπποκράτεια ἰατρικὴ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα ἐμφανίζεται σὰν ἓνα ἀντικείμενο, ποὺ πέρα ἀπὸ τὴν ὄρατὴ, τὴν ὑλικὴ του ὑπόσταση, ὀλοκληρώνεται σὲ μιὰν ἄϋλη, μόνον νοητὰ συλληπτὴ, ἄρμονία ὅλων τῶν ὑλικῶν στοιχείων. Ὁ νόμος τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς ἄρμονίας κάνει τὴν ἀπλὴν ὕλη ἀληθινὸ σῶμα καὶ ὄργανισμό· τὴν κάνει ἐκεῖνο ποὺ εἶναι. Ὁ νόμος αὐτὸς συνθέτει τὸ σῶμα. Ὁ νόμος αὐτὸς εἶναι ἡ βαθύτερη οὐσία τοῦ σώματος. Σὰ νόμος τοῦ ὅλου εἶναι αὐτὸ ποὺ προέχει ἀπέναντι στὰ ὑλικά, τὰ συγ-

κεκριμένα στοιχεῖα. Αὐτὸς ὅμως ὁ νόμος δὲν εἶναι ὕλη, δὲν εἶναι κάτι αἰσθητό· στέκει πέρα ἀπὸ τὴν ὕλη· εἶναι νόημα.

Ἄλλὰ καὶ ἡ μαθηματικὴ σκέψη τῶν ἐλλήνων διέπεται ἀπὸ τὴν πρωταρχικότητα τῶν ἰδανικῶν ὁλοτήτων. Ὁ κύκλος εἶναι ἡ τέλεια γραμμὴ, ἡ σφαῖρα τὸ τέλειο σῶμα, γιατί καὶ τὰ δυὸ εἶναι κλειστὲς ὁλότητες. Τὸ χρονικὸ γίγνεσθαι δὲν ἐκφράζεται μὲ μιὰν εὐθεΐα, πού πάει στὸ ἄπειρον, ὅπως ἐμεῖς τώρα τὸ φανταζόμαστε. Καὶ αὐτὸ ἔχει μορφή κυκλική. Εἶναι μιὰ αἰώνια κυκλικὴ ἐπιστροφή, μεγάλων ἐνιαυτῶν. Κύκλος, σφαῖρα, χρονικὸ γίγνεσθαι εἶναι κλειστὲς ὁλότητες, εἶναι ἐνότητες. Δὲν εἶναι ἄπειρα, ἀλλὰ πεπερασμένα, ὠρισμένα. Διέπονται ἀπὸ μιὰν ἀρχή, πού τὰ χωρίζει ἀπὸ τὸ ἄπειρο, τὰ ὀρίζει, τὰ περιορίζει. Ἐχοντας ἔτσι ἓνα ὄριο κλειστό, ἔχουν μέτρο, ἔχουν νόμο. Ὁ νόμος αὐτὸς ὀρίζει τὰ σημεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται ἡ γραμμὴ τους. Ὁ νόμος αὐτὸς τοὺς δίνει ὄρια καὶ ἐνότητα, τὰ κάνει αὐτὸ πού εἶναι. Ὁ νόμος αὐτὸς εἶναι ἡ οὐσία τους· στέκει ὅμως πέρα ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ τους ὑπαρξή. Ἡ οὐσία λοιπὸν δὲν εἶναι ὅ,τι φαίνεται· εἶναι πέρα ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται, πέρα καὶ ἀπὸ τὴν ἐποπτεία τῶν μαθηματικῶν σχηματισμῶν. Ἐτσι ὁ κλασσικὸς Ἕλληνας συνελάμβανε τὸν κόσμο.

Ὁ Πλάτων τώρα ὁλοκληρώνει αὐτὴν τὴ σκέψη. Πέρα ἀπὸ ὅ,τι ὕλικὸ φαίνεται, ὑπάρχει μιὰ οὐσιαστικὴ ὑπόσταση, πού δὲν φαίνεται, ἀλλὰ πού νοεῖται. Τὴ βρίσκουμε σὰν ἐνωτικὴ ἀρχὴ τῶν παραστάσεων πού μᾶς δίνει ἡ αἴσθησις. (Φαῖδρος 265 d). Ἡ ὑπόσταση αὐτὴ εἶναι στὴν περίπτωσι τοῦ ἀγάλματος ἡ μορφή του, πού διέπει τὴν ὕλη τοῦ μαρμάρου καὶ τὴν συνθέτει σὲ ἄγαλμα. Εἶναι ἡ ἀρχὴ πού συνδέει τὴν ὕλη τοῦ σώματος καὶ τὴν κάνει ὀργανισμό, κατὰ τὴν ἱπποκράτειαν ἀντίληψη. Εἶναι ὁ ὀρισμὸς πού διέπει καὶ ἐνώνει τὰ σημεῖα τοῦ γεωμετρικοῦ σχήματος. Ἡ μορφή αὐτὴ, ἡ ὀργανικὴ ἀρχὴ, ὁ ὀρισμὸς, ἐκφράζουν τὴν νοητὴν οὐσία τοῦ φαινομένου, τὴν ἰδέα του.

Ἡ νοητὴ αὐτὴ ὑπόσταση, ἡ ἰδέα, ἔχει τὰ πρωτεῖα ἀπέναντι στὴν ὕλικὴν ὑπαρξή. Αὐτὴ εἶναι, ἐνῶ τὰ φαινόμενα δὲν εἶναι· ἀπλῶς γίνονται καὶ ξεγίνονται. Αὐτὴ εἶναι ἀπόλυτη, ἐνῶ κάθε φαινόμενο εἶναι πάντα σχετικὸ μὲ κάποιο ἄλλο, ἐξαρτημένο ἀπὸ κάτι ἄλλο. Αὐτὴ εἶναι ἀναλλοίωτη, ἐνῶ τὰ φαινόμενα ὑπόκεινται στὸν ἡρακλείτειο νόμο τῆς παντοτεινῆς ροῆς. Αὐτὴ εἶναι νοητὰ συλληπτὴ, ἐνῶ τὰ φαινόμενα, μόνον τους, εἶναι νοητὰ ἀσύλληπτα, μέσα στὴν αἰώνια ροή τους. Αὐτὴ ἡ πέρα ἀπὸ τὸ φαινόμενο οὐσιαστικὴ ὑπαρξή εἶναι ἡ πλατωνικὴ ἰδέα σὲ μιὰ τῆς ὄψης.

Πρέπει τώρα νὰ θεωρηθοῦν καὶ οἱ ἄλλες ὄψεις τῆς ἰδέας, γιὰ νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ περιγραφή τῆς σχέσης τῆς μὲ τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον.

Ἡ ἰδέα ὡς νόμος.— Ἡ ἐπιστημονικὴ γνώσις συλλαμβάνει ἀπὸ

τὰ φαινόμενα ὅ,τι εἶναι γενικό, σταθερό, ἀντικειμενικό, ὅ,τι δηλαδή συνιστᾶ τὰ οὐσιαστικά τους στοιχεῖα, τὴν οὐσία τους. Ἡ οὐσία ὅμως εἶναι ἡ ἀλήθεια τῶν ὄντων· αὐτὴ ποὺ μᾶς δίνει ἡ ἐπιστήμη. Βρίσκοντας λοιπὸν μὲ τὴν ἐπιστήμη τὴν ἀλήθεια, βρίσκομε τὴν οὐσία. Μὲ τίς ἐπιστῆμες ἀκολουθοῦμε ἕναν ἀπὸ τοὺς δρόμους, ποὺ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα πρὸς τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν οὐσία· βρίσκομε ἕναν ἀπὸ τοὺς τρόπους, κατὰ τοὺς ὁποίους λειτουργεῖ ἡ οὐσία, δηλαδή ἡ ἰδέα μέσα στὴν πραγματικότητα.

Ὅταν ὁ μαθηματικὸς προκαθορίζη μιὰν ἐκλειψη, τὸ πέρασμα ἐνὸς κομήτη, τὴν ἀνατολὴν ἐνὸς ἀστερισμοῦ, βρίσκει τότε ἀλήθειες δοκιμασμένες ἀπὸ τὰ πράγματα. Καὶ ὅμως τίς βρίσκει, ὄχι μὲ τὴν ἐμπειρία, ἀλλὰ μὲ καθαρὰ μαθηματικοὺς ὑπολογισμοὺς, χρησιμοποιώντας βέβαια κάποια ἐμπειρικά δεδομένα, ποὺ ὅμως μόνον ὡς ἀφορμὴ κινουῦν τὴ σκέψη του. Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέρμα τῆς γνωστικῆς του ἐνέργειας εἶναι ἡ μαθηματικὴ σκέψη. Ἡ σκέψη, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποφασιστικὴ φάση στὴν εὕρεση τῆς ἀλήθειας. Γιατὶ ἡ σκέψη περιέχει τὸν μαθηματικὸν τύπο, τὸν νόμο, ποὺ αὐτὸς καθορίζει καὶ διέπει τὴν ὕλη καὶ τὸ ἀντικείμενο. Καὶ αὐτὸς ὁ μαθηματικὸς νόμος εἶναι τὸ σταθερὸ καὶ τὸ γενικὸ στοιχεῖο, ἡ ἀμετάβλητη οὐσία, ἡ ἀλήθεια τῶν ὑλικῶν φαινομένων ἢ ἀντίστροφα, ἡ οὐσία αὐτὴ δὲν εἶναι παρὰ νόμος, ποὺ τὸν θέτει ἡ μαθηματικὴ σκέψη. Ὁ μαθηματικὸς ζητάει τὴν ἀλήθεια, τὴν οὐσία τῶν ὑλικῶν φαινομένων καὶ τὴν βρίσκει στὸν μαθηματικὸν νόμο. Ἡ οὐσία τῶν ποικίλων φαινομένων εἶναι ὁ μαθηματικὸς λόγος, ὁ νόμος τῶν φαινομένων, ὁ φυσικὸς νόμος. Γιὰ τὰ φαινόμενα ἡ οὐσία λειτουργεῖ ὡς νόμος.

Σημειώσαμε κιόλας πὼς ἡ ἰδέα εἶναι ἡ οὐσία τῶν φαινομένων, πὼς δηλαδή ὅ,τι φαίνεται μὲ τίς αἰσθήσεις, αὐτὸ καθαυτὸ, στὴν ἀληθινὴ του ὑπόσταση, στὴν οὐσία του ἔχει μιὰ μὴ αἰσθητὴ, μιὰ νοητὴ μόνον ὑπαρξή, ποὺ εἶναι ἡ ἐνότητά του, στίς διάφορες στιγμὲς του· καὶ αὐτὴ ἡ ἐνότητα, ἡ νοητὴ βέβαια σὰν ἐνότητα, εἶναι ἰδέα. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη σχέση ἰδέας καὶ πραγματικότητας. Μὲ τίς τελευταῖες ἀναπτύξεις διατυπώσαμε καὶ μιὰ νέα εἰδικώτερη ὄψη τῆς ἴδιας σχέσης. Ἡ ἰδέα στὴν εἰδικὴ αὐτὴ ὄψη φανερώνεται σὰν νόμος ποὺ διέπει τὰ φαινόμενα, σὰν νόμος γιὰ τὴν πραγματικότητα. Ἀλλὰ πρέπει νὰ προχωρήσωμε καὶ σὲ μιὰν ἄλλην ἀκόμη ὄψη τῆς ἴδιας αὐτῆς σχέσης.

Ἡ ἰδέα ὡς ἀξία.— Οἱ ἄνθρωποι ποὺ θεραπεύουν τὸ σῶμα μποροῦν νὰ καταταχθοῦν σὲ δυὸ κατηγορίες. Εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ ἀποβλέπουν στὸ νὰ προκαλοῦν ὑποκειμενικὲς σωματικὲς τέρψεις· καὶ εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν τέρψη, θέλουν, ἔστω καὶ

μέ πόνον, νὰ φέρουν τὸν ἄνθρωπον σὲ μιὰν ὠρισμένην κατάστασιν τοῦ σώματος, στήν ὑγείαν. Ἡ κατάστασις αὕτη τῆς ὑγείας ἐγκτεται στήν ἰσορροπία, στήν ἁρμονισμένην τάξιν καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ ἀρρώστια εἶναι ἡ διατάραξις αὐτῆς τῆς ἁρμονίας. "Ὅσοι κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον θεραπεύουν τὸ σῶμα εἶναι ὄχι γιατροί, ἀλλὰ μάγειροι ἢ καὶ γιατροί ποὺ κολακεύουν τὶς ἀτομικὰς διαθέσεις τοῦ ἀρρώστου καὶ ὡς κριτήριον ἔχουν ἐκεῖνο ποὺ θὰ τὸν τέρψη. «Ὅ,τι ἐπιθυμεῖς εἶναι καὶ τὸ ὄρθον», ἔλεγον οἱ σοφιστὰς. Καὶ αὐτοὶ οἱ σοφιστεύοντες γιατροὶ παρόμοια λένε· «Ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ὁ ἀρρώστος αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ θεραπεία του». Καὶ στίς δύο περιπτώσεις τὸ ἴδιον εἶναι τὸ κριτήριον τοῦ ὄρθου, ἐντελῶς ὑποκειμενικὸν ἢ ἐπιθυμία. Οἱ ἀληθινοὶ γιατροὶ ἔχουν ἀντίθετα ὡς κριτήριον τὴν ἐσωτερικὴν ἁρμονίαν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ μόνον σὲ αὐτὴν ἀποβλέπουν, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς ὀποιοσδήποτε ὑποκειμενικὰς διαθέσεις. Ἀλλὰ ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη ἁρμονία εἶναι ἡ μόνη δυνατὴ τάξις τοῦ ὀργανισμοῦ, τὸ μόνον σταθερὸ εἶναι του, ἡ οὐσία του. Καὶ εἶναι κάτι πέρα ἀπὸ τὴν αἰσθητὴ του ὑπαρξιν, κάτι μόνον νοητὸν, ἡ ἀρχὴ ποὺ τὸν διέπει, ἡ ἰδέα του. Ἀλλὰ, ἀκόμη, οὔτε εἶναι καὶ κάτι φυσικὰ ἀναγκαῖον ἢ ἀρχὴ αὕτη τῆς ὑγείας· δὲν προκύπτει ἀπὸ τὴ φύσιν, δὲν εἶναι φυσικὴ. Κατὰ τὴ φύσιν εἶναι δυνατὰ καὶ τὰ δύο, καὶ ὑγιὴς νὰ εἶναι κανεὶς καὶ ἀρρώστος. Γιὰ τὴ φύσιν καὶ τὰ δύο εἶναι ἴσες δυνατότητες. Ἐρχεται ὅμως ἡ σκέψιν καὶ λέει, ὅτι ἡ ὑγεία εἶναι ἓνα ἀντικειμενικὸν ἀγαθὸν καὶ πρέπει γι' αὐτὸν τὸ λόγον νὰ τὸ ἐπιτύχωμε. Ἀνάμεσα σὲ ὅσα μᾶς παρέχει ἡ φύσιν, ἡ ὑγεία εἶναι τὸ ἀγαθὸν, εἶναι τὸ ἀξίον. Καὶ ἀπὸ τὴ στιγμὴν ποὺ θέτομε ὡς ἀξίον τὴν ὑγείαν, τὸ νόμον τῆς ἐσωτερικῆς ὀργανικῆς ἁρμονίας, δηλαδὴ τὴ μόνην σταθερὴν οὐσίαν τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ, παίρνει πᾶς ἡ σταθερὴ αὕτη οὐσία, πλάϊ στὸν χαρακτῆρα τῆς ἐνωτικῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ νόμου καὶ ἓνα νέον χαρακτῆρα, τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἀξίας.

Ἔτσι λοιπὸν ἡ νοητὴ οὐσία, ἡ ἰδέα, λειτουργεῖ κατὰ πολλοὺς τρόπους. Πρῶτα ὡς ἀρχὴ ἐνότητας τῶν φαινομένων, ὅπως ἡ μορφολογικὴ ἐνότητα, ποὺ τὸ μάρμαρον τὸ κάνει ἀγαθὸν· ἔπειτα ὡς νόμος, ποὺ διέπει καὶ ρυθμίζει τὰ φαινόμενα, ὅπως ὁ φυσικὸς νόμος, ποὺ ὀρίζει τὴν σχέσιν τῶν οὐρανίων φαινομένων· τέλος ὡς ἀξίον, ὅπως στὸ παράδειγμα τοῦ ὀργανισμοῦ, ὅπου ἡ ἰδέα γίνεται σκοπὸς καὶ σὰν κριτήριον ὀρίζει τὴν ἀξίαν τῶν φαινομένων. Ἔτσι διατυπώθηκαν τρεῖς τρόποι συναναφορᾶς ἰδέας καὶ πραγματικότητας. Εἶναι ἡ ἰδέα ἀρχὴ ἐνότητας γιὰ τὴν πραγματικότητα, εἶναι νόμος ποὺ διέπει τὴν πραγματικότητα καὶ εἶναι καὶ ἀξίον ποὺ τὴν κρίνει καὶ ὀρίζει τὸ δέον γενέσθαι στήν πραγματικότητα.

Κριτική τῆς σωκρατικῆς ἔννοιας.— "Ὅλες ὅμως αὐτές τίς ἰδιότητες τίς ἔχει κιόλας ἡ ἔννοια, ὅπως τὴν εἶχε διαμορφώσει ὁ Σωκράτης. Ἡ ἔννοια πρῶτα εἶναι ἐνότητα, εἴτε τὴν θεωρήσωμε ὡς ἐνότητα τῶν παραστάσεων πού περιέχονται σὲ αὐτήν, εἴτε ὡς γένος πού περιέχει εἶδη· ἄλλωστε, ἀφοῦ συνθέτεται ἐπαγωγικά, ἀναγκαστικά ἀποτελεῖ τὴν ἐνότητα τῶν μερῶν, πού γίνονται οἱ ἀφετηρίες τῆς ἐπαγωγῆς. Ἐπειτα ἡ ἔννοια εἶναι καὶ νόμος πού διέπει εἰδικές περιπτώσεις. Ἔτσι ἡ ἔννοια τῆς τετραγωνικῆς ρίζας διέπει σὰ νόμος ὅλες τίς δυνατές τετραγωνικές ρίζες. Ἡ ἔννοια ὅμως, στὸν Σωκράτη κατ' ἐξοχήν, εἶναι καὶ σκοπὸς καὶ ἀξία, στῆς ὁποίας τὴν ἐπίτευξη πρέπει νὰ ἀποβλέπωμε. Κατὰ τὸν Σωκράτη κάθε τι πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνο μὲ τίς σταθερές ἀρχές τοῦ ἑαυτοῦ του, δηλαδή μὲ τὴν ἔννοιά του. Ὁ δίκαιος πρέπει νὰ ὁμολογῇ πρὸς τὴν ἔννοια τῆς δικαιοσύνης, πρὸς ὅλα τὰ σταθερὰ στοιχεῖα πού τὴν ὁλοκληρώνουν. Γιὰ τὸν Σωκράτη τὸ ἀγαθὸ, τὸ ἀξιο, ἐκεῖνο δηλαδή πού πρέπει νὰ γίνῃ, εἶναι ἡ ἔννοια θεωρημένη ὡς σκοπός. Ἔτσι λοιπὸν ἡ σταθερὴ αὐτὴ οὐσία, πού στὴν ἀνακάλυψή της ὁδηγοῦν οἱ ἐπιστῆμες καὶ ὅλη ἡ στάση τῆς ἀρχαίας κλασσικῆς συνείδησης, βρίσκει τὴ θεωρητικὴ τῆς ἔκφραση στὸν λογικὸ ὄρισμὸ τῶν πραγμάτων, στὴν ἔννοια.

Ἡ ἔννοια ὅμως ἔχει ἓνα βασικὸ ἐλάττωμα καὶ ἐξ αἰτίας του δὲν μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰ αἰτήματα, πού ἀπὸ τόσες πηγές ἐκπορεύονται, διασταυρῶνονται καὶ περικυκλώνουν τὸν ἄνθρωπο τῆς κρίσιμης ὥρας, τὸν Πλάτωνα. Ἡ σωκρατικὴ ἔννοια συνάγεται ἀπὸ τὰ ἐμπειρικά δεδομένα ἐπαγωγικά, μὲ ἀφαίρεση συνεπῶς ἀπὸ τὴν αἰσθητὴ πραγματικότητα. Εἶναι πάντα ὄρισμός, στηριγμένος σὲ αἰσθητὰ παραδείγματα· εἶναι ὄρισμός αἰσθητῶν· ὅμως ἔχει τὴν ἀξίωση ἀντικειμενικοῦ κύρους. Ὁρισμός ὅμως μὲ γενικὸ, ἀντικειμενικὸ κύρος, κατ' ἀρχήν, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη γιὰ κάτι αἰσθητό, ἀφοῦ τὸ αἰσθητὸ εἶναι πάντοτε μεταβλητὸ καὶ ρευστό. Ὁ ὄρισμός, ἡ ἔννοια, γιὰ νὰ ἔχῃ ἀντικειμενικὸ κύρος πρέπει νὰ ἀφορᾷ κάτι ἐντελῶς διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ αἰσθητό. Πρέπει λοιπὸν ἡ σωκρατικὴ ἔννοια νὰ ἀλλάξῃ ἐντελῶς περιεχόμενο γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ γίνῃ ἡ ἔκφραση τῆς ἐνιαίας καὶ σταθερῆς οὐσίας τῶν ὄντων. Ὅσο καὶ ἂν σημαίνῃ τὴν πρώτην προσπάθειαν νὰ ξεχωρισθοῦν τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα τῶν ὄντων, ἔτσι πού συνάγονταν ἐπαγωγικά, ἡ σωκρατικὴ ἔννοια ἦταν ἀχρηστὴ γιὰ τὸν Πλάτωνα, πού ἤθελε ἀποκλειστικά τὴν σταθερὴ οὐσία τῶν ὄντων νὰ συλλάβῃ· κάτι δηλαδή πού εἶναι πάντοτε πέρα ἀπὸ τὴν ἐπαγωγή καὶ συνακόλουθα καὶ ἀπὸ τὴν σωκρατικὴ ἔννοια. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἰδέα. Αὐτὴ εἶναι ἐνότητα, νόμος, ἀξιολογικὴ ἀρχὴ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ρευστότητα τῆς αἰσθησης

καὶ τῆς ἀντίληψης. Μόνον αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἔχη κύρος γενικό, νὰ εἶναι ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια.

Ἡ πορεία πρὸς τὴν ἰδέα.— Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ οὐσία πού πάντα ζητοῦσε ἡ φιλοσοφία. Οἱ πρῶτοι φιλόσοφοι αὐτὴν ἀναζητοῦσαν πίσω ἀπὸ τὴ σχετικότητα τῶν φαινομένων. Οἱ σοφιστές, ὅταν ἀρνήθηκάν τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθεια, αὐτὴν ἀρνήθηκάν. Σὲ αὐτὴν τέλος ἀποβλέπει ὁ Σωκράτης, ὅσο καὶ ἂν ἡ μέθοδός του τὸν ἐμπόδισε νὰ τὴν φθάσῃ. Ὁ Πλάτων τώρα τὴ βρίσκει· βρίσκει τὴν ἰδέα, ἀνατρέποντας θεμελιακὰ τὸν σοφιστικὸν σχετικισμόν καὶ ὀλοκληρώνοντας τὸ σωκρατικὸν ἔργον. Βέβαια, ὅμως, τὸ κατόρθωμα τοῦ Πλάτωνος δὲν ἐπανορθώνει μονάχα τὴν παρεκτροπὴν τῶν σοφιστῶν, οὔτε ξαναγυρίζει στὶς φιλοσοφικὰς θέσεις τοῦ Ἀναξαγόρα ἢ τοῦ Παρμενίδου.

Ἡ συμβολὴ τοῦ Πλάτωνος εἶναι οὐσιαστικώτερη καὶ δημιουργικώτερη. Ἐνῶ οἱ κοσμολόγοι φιλόσοφοι ἔθεταν τὸ ἀπόλυτον ἀντικείμενον ὡς ἀθεμελίωτον δόγμα, ὁ Πλάτων ποτέ του δὲν δογματίζει. Καλεῖ τὴ σκέψιν νὰ δώσῃ λόγον γιὰ τοὺς ἰσχυρισμούς της. Ἡ ἀληθινὴ φιλοσοφία εἶναι πάντοτε λογοδοσία. Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψιν πρέπει νὰ νομιμοποιῆται· πρέπει νὰ λέῃ κάθε φορά, μὲ ποιὸν τίτλον αὐτὸ πού παρουσιάζει εἶναι ἀληθινόν· πῶς τὸ ξέρει αὐτὸ πού λέει· πῶς τὸ ἔμαθε. Συλλάμβαναν καὶ οἱ κοσμολόγοι φιλόσοφοι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ μᾶς δίνουν καὶ τὸ δικαιολογητικὸν τῆς στήριγμα· καὶ αὐτὸ γιὰτὶ δὲν ἔθεταν τὸ πρόβλημα τῆς γνώσης, δὲν ρωτοῦσαν γιὰ τὸ γιὰτὶ τοῦ κύρους της. Οἱ σοφιστές ἔθεσαν, πρῶτοι μάλιστα, τὸ πρόβλημα τῆς γνώσης, ἀλλὰ δὲν ἔφθασαν εἰς τὴν ἀλήθειαν· στάθηκάν ἐν τῷ ἀκρατῷ σχετικισμῷ, γιὰτὶ δὲν χώρισαν τὴν ἀντίληψιν ἀπὸ τὴ νόησιν, τὸ αἰσθητὸ στοιχεῖον ἀπὸ τὸ νόημά του. Ἡ ἀντίληψιν γεννιῶταν ἀπὸ τὸ αἰσθητὸν ἀντικείμενον, ἀπὸ κάτι δηλαδὴ πάντοτε μεταβλητὸν καὶ ἀπὸ τὸ ψυχοφυσικόν, δηλαδὴ πάλιν αἰσθητὸν ὑποκείμενον καὶ αὐτὸ πάντα μεταβλητόν. Μέσα εἰς τὴν διπλὴν αὐτὴν ἀστάθειαν καὶ ρευστότητα χάνονταν ἀναπότρεπτα ἡ σταθερότητα καὶ ἡ γενικότητα τῆς ἀλήθειας. Ἦρθε ὅμως ὁ Σωκράτης καὶ πέτυχε νὰ χωρίσῃ τὴν ἀντίληψιν ἀπὸ τὴν ἔννοιαν. Ἀλλὰ αὐτὸν τὸν χωρισμὸν τὸν πραγματοποίησε, χωρίζοντας εἰς τὸ ὑποκείμενον τῆς γνώσης τὸ ψυχοφυσικὸν στοιχεῖον πού ἀντιλαμβάνεται καὶ τὸ νοῦν, τὸ λογικόν, πού ἐννοεῖ καὶ διανοεῖται. Ἀλλὰ ἐνῶ πραγματοποίησε τὴν διάκρισιν τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ λογικοῦ ὑποκειμένου, δὲν πραγματοποίησε τὸν ὀλοκληρωτικὸν χωρισμὸν αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ ἀντικειμένου. Ἐτσι ὅμως δὲν ἦταν ἀκλόνητα στηριγμένη ἡ ἀντικειμενικότης τῆς ἀλήθειας, ἀφοῦ ἡ ἀλήθεια βρίσκεται μονάχα μὲ τὸν τέλειον χωρισμὸν ἀπὸ τὸν ρευστὸν αἰσθητὸν κόσμον. Γιὰ νὰ φθάσωμε εἰς τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἀλήθειας

θειας, ἦταν ἀνάγκη ὄχι μόνον τὸ ὑποκείμενο νὰ ἔχη τὴν σταθερότητα καὶ τὴ γενικότητα τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντικείμενο νὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὴν ρευστότητα τοῦ αἰσθητοῦ, νὰ γίνῃ δηλαδὴ ἀντικείμενο ἢ σταθερὴ οὐσία τῶν ὄντων, ὁ νόμος, ἢ ἀπόλυτη ἀξία, ἢ ἰδέα. Τὸ ἓνα ἄλλωστε δὲν ὑπάρχει δίχως τὸ ἄλλο. Τὸ ὑποκείμενο ἀνεβαίνει στὴ σταθερότητα τοῦ λογικοῦ ὑποκειμένου, μόνον ὅταν συνδεθῆ μὲ τὴν ἰδέα, ὅταν γίνῃ ὑποκείμενο τῆς ἰδέας.

Μὲ ὅσα εἶπαμε γινώρισαμε τοὺς τρόπους κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἰδέα ἐμφανίζεται καὶ λειτουργεῖ μέσα στὸν κόσμον τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ ἡ ζωὴ τῆς δὲν ἐξαντλεῖται ἐδῶ. Ἡ ἰδέα εἰσδύει καὶ μέσα στὴ συνείδηση καὶ πρέπει τώρα νὰ τὴν παρακολουθήσωμε καὶ σὲ αὐτὴν τῆς τῆ λειτουργία. Πρέπει δηλαδὴ νὰ παρακολουθήσωμε τώρα τὴν ἐνέργεια τῆς ἰδέας στὸν ὑποκειμενικὸν κόσμον, καθὼς πρὶν εἶδαμε τὴ σύνδεση τῆς ἰδέας μὲ τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον.

III

Ἡ ἰδέα ὡς κατηγορία.— Ὅταν ἔχωμε μπρὸς μας δυὸ τριγωνικὰ σίδηρα, μποροῦμε, ὑπὸ ὠρισμένους ὄρους, νὰ τὰ θεωρήσωμε ἴσα. Καὶ ὅμως δυὸ πράγματα ποτὲ δὲν εἶναι ἀπολύτως ἴσα. Εἶναι πάντοτε, λίγο ἢ πολὺ, ἄνισα. Ἀλλὰ παραβλέπομε τὶς ἐλάχιστες, ἀδιόρατες κάποτε διαφορὰς καὶ λέμε, ὅτι ἡ ἰσότητα διέπει τὴν σχέση τῶν δυὸ αὐτῶν τριγώνων. Τούτῃ ὅμως ἡ ἰσότητα, ἀφοῦ τίποτε ἀληθινὰ ἴσο δὲν ὑπάρχει στὴν πραγματικότητα, δὲν βρίσκεται βέβαια στὸν κόσμον τῆς αἰσθησης. Πῶς τότε τὴν σκεπτόμαστε καὶ τὴν ἐφαρμόζομε πάντοτε ὅταν θέλωμε νὰ γινώρισωμε ὠρισμένες σχέσεις αἰσθητῶν πραγμάτων; Τί σημαίνει αὐτὸ πού λέμε, ὅτι δυὸ ὕλικά πράγματα εἶναι ἴσα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, ὅτι τελοῦν μεταξύ τους σὲ σχέση ἰσότητας; Λέγοντας αὐτὸ σκεπτόμαστε τὴν ἰσότητα ὡς ἰδέα καὶ σὲ αὐτὴν ἀναφέρομε τὰ δυὸ αἰσθητὰ ἢ ἀλλοιώτικα, συνθέτομε τὰ αἰσθητὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς ἰσότητας. Μιὰ τέτοια ὅμως σύνθεσις τῶν δυὸ αἰσθητῶν εἶναι στὴν οὐσία τῆς κρίσεως, ὅπως φαίνεται ὅταν τὴ διατυπώσωμε στὴ λογικὴ τῆς μορφή: «τοῦτο εἶναι ἴσο μὲ ἐκεῖνο». Καὶ εἶναι μιὰ κρίσις, πού σὰν σύνθεσις παραστάσεων, στηρίζεται σὲ μιὰν ὠρισμένην συνθετικὴν ἀρχή, στὴν ἰδέα τῆς ἰσότητας. Καὶ καθὼς ἡ συνθετικὴ αὕτῃ ἀρχὴ ἔχει ἀπόλυτη καὶ σταθερὴ ὑπόστασις καὶ ἔτσι καὶ κῦρος ἀντικειμενικὸς, δίνει καὶ στὴν κρίσις, πού διέπεται ἀπὸ αὐτὴν, σταθερότητα, γενικότητα, ἀντικειμενικότητα. Γιὰ τὴ γνώση ἔτσι παρουσιάζεται ἡ ἰδέα ὡς ἀρχὴ θεμελιωτικὴ τῶν κρίσεων, πρὸ συγκεκριμένα ὡς κατηγορία κατὰ τὴν καντιανὴν ὀρολογία. Ἡ

ιδέα γι' αὐτὸ εἶναι μέθοδος γνώσεως. Ἔτσι ὁ Πλάτων, ἂν καὶ δὲν γνώρισε ὅλες τὶς κατηγορίες, οὔτε συστηματικὰ τὶς σκέφθηκε, συνέλαβεν, ὅμως, πρῶτος τὴ λειτουργία τῆς ιδέας ὡς κατηγορίας.

Ἡ ιδέα ὡς ὑπόθεσις.— Ἡ κατηγορικὴ αὐτὴ λειτουργία τῆς ιδέας παίρνει εἰδικὰ στὰ μαθηματικὰ μιὰν ιδιαίτερη μορφή. Καὶ εἶναι αὐτὴ ἡ δευτέρη ὄψη τῆς ἐνέργειάς της, ποὺ τὴ συνδέει μὲ τὸν ὑποκειμενικὸ λόγο. Ὁ Πρωταγόρας, εἶχε κιόλας διατυπώσει τὴν σκέψη, ὅτι καμμιά ἐφαπτομένη στὴν αἰσθητὴ πραγματικότητα δὲν ἐφάπτεται τοῦ κύκλου σὲ ἓνα μόνον σημεῖο, ὅπως τὸ θέλει ὁ ὀρισμὸς της. Κανένα γεωμετρικὸ σχῆμα, αἰσθητὰ χαραγμένο, δὲν εἶναι ἐντελῶς σύμφωνο μὲ τὸ νόημα τοῦ ὀρισμοῦ του. Καὶ ὅμως τοὺς ἰδανικοὺς αὐτοὺς καὶ ἀπραγματοποιήτους στὴν καθαρότητά τους ὀρισμοὺς, παίρνει γιὰ θεμέλιο τῶν σκέψεών του ὁ μαθηματικός. Τοὺς ἰδανικοὺς αὐτοὺς ὀρισμοὺς, τοὺς ἀντίθετους πρὸς τὴν σχετικότητα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, τοὺς χρησιμοποιεῖ ὡς ἀναγκαῖες προϋποθέσεις τῶν ἀποδείξεών του. Ἡ ἀντικειμενικότητα τῶν μαθηματικῶν, τὸ γεγονός ὅτι μᾶς δίνουν ἀλήθεια, ὀφείλεται στὸ ὅτι στηρίζονται στὶς ἰδανικὲς αὐτὲς ὑποθετικὲς ἀφετηρίες. Τὰ μαθηματικὰ ἔπειτα μὲ τὶς δοκιμασμένες συγκεκριμένες ἀλήθειες των δικαιολογοῦν τὶς ἀρχικὲς των αὐτὲς προϋποθέσεις. Οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς τῶν μαθηματικῶν εἶναι ιδέες. Οἱ ιδέες εἶναι ἀρχὲς καὶ θεμέλια, εἶναι ὅροι τῆς μαθηματικῆς ἀλήθειας. Ὁ Πλάτων τὶς ιδέες τὶς ὀνομάζει ὑποθέσεις. (Πολιτ. 510b,-511a, Φιληβ. 16).

Ἡ ιδέα ὡς ἀξιολογικὸ κριτήριον.— Ἐχει ὅμως καὶ ἓναν τρίτον τρόπο ποὺ φανερώνεται ἡ ιδέα στὸν ὑποκειμενικὸν κόσμον. "Ὅταν ἀποφαινόμεσθε, ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος εἶναι δίκαιος καὶ ἐκεῖνος εἶναι ἄδικος ἢ ὁ ἄλλος εἶναι δικαιότερος ἀπὸ τοῦτον, συγκρίνομε καὶ γι' αὐτὸ χρειαζόμεσθε ἓνα σταθερὸ μέτρο γιὰ τὴν σύγκριση. Χρειαζόμεσθε ἓνα μέτρον δικαίου, ποὺ νὰ εἶναι, πέρα ἀπὸ τὴν σχετικότητα τῶν αἰσθητῶν, σταθερὸ καὶ γενικόν. Τέτοιο μέτρον εἶναι ἡ ιδέα τῆς δικαιοσύνης. Ἡ κρίση γιὰ τὸ δίκαιο καὶ τὸ ἄδικο, τὸ ὠραῖο καὶ τὸ ἀσχημὸ καὶ γενικὰ τὸ ἀξιο καὶ τὸ ἀνάξιο, προϋποθέτει ἀναγκαῖα ἓνα ἀξιολογικὸ ἀντικειμενικὸ μέτρον, μιὰν ιδέα δικαιοσύνης, μιὰν ιδέα κάλλους· πάντα μιὰν ιδέα. "Ὅ,τι πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὴν ιδέα εἶναι, τὸ ἀξιώτερον. Γιὰ νὰ κρίνωμε τὸ ἀξιο καὶ τὸ ἀνάξιο, ἀπαραίτητη προϋπόθεσις εἶναι ἡ ιδέα. Ἀπὸ αὐτὴν ξεκινᾶμε, σὲ αὐτὴν θὰ στηριχθοῦμε. "Ὅσο πληρέστερα συλλάβωμε τὴν ιδέα, τόσο ἡ κρίση μας θὰ εἶναι ἀντικειμενικώτερη. Ἔτσι, ἐκδηλώνεται ἡ ιδέα καὶ ὡς ἀξιολογικὸ κριτήριον.

Ἐρευνώντας κατὰ ταῦτα τὴ ζωὴ τῆς ιδέας μέσα στὴν συνείδηση

ση, βρίσκομε πῶς ἡ ἰδέα μπορεῖ νὰ τὴν θεμελιώσῃ σὰν θεωρητικὴ συνείδηση, καὶ τότε ἐννοοῦμε γιατί, ἂν καὶ σχετικὴ καὶ χρονικὴ, στηριγμένη ὅμως στὴν ἰδέα, ἡ συνείδηση κατορθώνει νὰ φθάσῃ, ξεπερνώντας τὴν ἀπλήρῃ ἀντίληψη, στὴν ἐπιστημονικὴ γνῶση καὶ στὴν οὐσία τῶν φαινομένων. Ἡ λειτουργία τῆς ἰδέας παρουσιάζεται καὶ ἐδῶ πολλαπλῇ. Ἀλλά, εἴτε ὡς κατηγορία, εἴτε ὡς ὑπόθεση, εἴτε ὡς ἀξιολογικὸ κριτήριον, πάντοῦ εἶναι ἡ πρώτη ἀρχή, ὁ ὅρος γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς συνείδησης, γιὰ τὴν ἀξία κάθε πράξης τοῦ πνεύματος. Ἡ ἰδέα εἶναι σὲ κάθε στιγμή τὸ ἀπόλυτον ποὺ μᾶς ὁδηγεῖ στὴ σύλληψη τοῦ σχετικοῦ. Ἡ ἰδέα ζωοποιεῖ τὴν συνείδηση εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς, ἡ ἀρχὴ τῆς ἢ κινήτρια. Ἡ ἰδέα ζωοποιεῖ τὸ ὑποκειμενικὸ πνεῦμα, εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου. Ἀλλά ἡ ἰδέα δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐγγύηση τῆς θεωρητικῆς συνείδησης καὶ τὸ τελευταῖον στήριγμα τῆς σκέψης μας. Εἶναι μαζὶ καὶ ἀρχὴ τοῦ ὄντος, ὄχι λοιπὸν ἀρχὴ μόνον τοῦ ὑποκειμενικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Εἶναι ἡ ἐνωτικὴ ἀρχή, ποὺ διέπει καὶ συνέχει τὰ φαινόμενα. Εἶναι ὁ νόμος καὶ ἡ ἀξία ποὺ τὰ ὁρίζει. Εἶναι ἡ ἀπόλυτη οὐσία τῶν φαινομένων, ἐνῶ ἐκεῖνα εἶναι ἐξαρτημένα ἀπὸ αὐτήν. Ἡ ἰδέα εἶναι ἔτσι ἡ οὐσία καὶ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Εἶναι καὶ ἀρχὴ τῆς γνῶσης καὶ ἀρχὴ τοῦ ὄντος.

Ταυτίζεται λοιπὸν ἡ ἀρχὴ τῆς σκέψης μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς οὐσίας, μὲ τὸ ὄντως ὄν. Σκέψη καὶ ὄν, νοῦς καὶ κόσμος συνενώνονται καὶ συνταυτίζονται στὴν ἰδέα. «Ταὐτὸν ἐστὶν νοεῖν τε καὶ εἶναι», κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ παλαιοῦ Παρμενίδου. Γιατὶ καὶ τὰ δύο στηρίζονται καὶ πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἰδέα. Αὐτὴ εἶναι ἡ τελευταία λέξις τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας.

IV

Ἡ ἰδέα ὡς ἀνάμνηση καὶ a priori.— Ἡ σκέψη μας ὅμως θὰ ἔμενε ἀτελής, ἂν δὲν κατορθώναμε νὰ ἐξηγήσωμε, πῶς φθάνομε στὴ νόηση τῆς ἰδέας, ποὺ θεμελιώνει ἔτσι τὴν ὑποκειμενικὴ καὶ τὴν ἀντικειμενικὴ ζωὴ. Στὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπαντᾷ ὁ Πλάτων μὲ τὴ θεωρίαν τῆς ἀνάμνησης. Ἡ ψυχὴ ξαναθυμᾶται ὅσα εἶδε μέσα στὴν αἰωνιότητα τῆς ζωῆς τῆς. (Φαίδων 72 e). Μιὰ τέτοια μυθολογικὴ ἀπάντηση δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴ δυσκολία νὰ σκεφθοῦμε, ὅτι ἡ συνείδηση μπορεῖ μόνη τῆς νὰ γεννήσῃ πηγαῖα τὶς ἰδέες. Ἡ αὐτενέργεια τῆς συνείδησης εἶναι ἄγνωστη στὴν ἀρχαιότητα· μόνον στὸν Πλάτωνα τὴν συναντοῦμε γιὰ πρώτη φορὰ στὴ μυθολογικὴ διατύ-

πωση τῆς ανάμνησης. Μὲ τὴν θεωρία τῆς ανάμνησης ἐκφράζει ὁ Πλάτων τὴν ἀρχή, ὅτι ἡ ἀπόλυτη ἀλήθεια δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη παρὰ αὐτὴν καὶ καταργεῖ τὴν πρόληψη, τὴν κοινὴ ἀκόμη σήμερα, πῶς ἡ συνείδηση μοιάζει μὲ ἕναν καθρέφτη πού ἀγωνα καὶ παθητικὰ καθρεφτίζει ὅ,τι κάθε φορά τοῦ δίνεται. Γι' αὐτὸ ἡ μυθολόγησις αὐτῆ τῆς ανάμνησης δὲν θίγει τὴ σημασία, πού δώσαμε, τῶν ἰδεῶν γιὰ τὴ γνώση καὶ μπορεῖ πολὺ εὐκόλα, χωρὶς νὰ κοπῆ ἡ συνοχὴ τῆς πλατωνικῆς θεωρίας, νὰ ἀντικατασταθῇ μὲ τὴν θεωρητικὴ διατύπωση τῆς αὐτενέργειας τῆς συνείδησης. "Ὅπου, μάλιστα, πίσω ἀπὸ τὸν μυθολογικὸ φλοιό, διαφαίνεται ἡ φιλοσοφικὴ του σκέψη, ἐκεῖ βρίσκονται καὶ ρητὲς διατυπώσεις, κατὰ τὶς ὁποῖες οἱ ἰδέες, ἔχουν πηγὴ ὄχι τὴν ἀνάμνησις σὰν ψυχολογικὸ γεγονὸς, ἀλλὰ τὴν δημιουργικότητα τῆς ψυχῆς. «Δόξαι, αἱ, ἐρωτήσῃ ἐπεγερεθεῖσαι, ἐπιστῆμαι γίνονται». (Μένων 86 a). "Ἔτσι, στὸ Μένωνα δὲς καὶ (85 d, 86 a), στὸν Φαῖδρο, (249 c, d) καὶ κυρίως στὴν Πολιτεία (490 b), καθαρὰ φαίνεται πῶς οἱ πλατωνικὲς ἰδέες δὲν εἶναι οὔτε καμμιά μυστηριακὴ ὑπαρξίς, οὔτε γέννημα τῆς φαντασίας. Εἶναι οὐσίαι καὶ ἀρχὲς ἐνότητος. Εἶναι νόμοι καὶ ἀξίαι. Εἶναι ὑποθετικὲς, μαθηματικὲς ἀρχὲς, ἀρχὲς συνθετικὲς, λογικὲς κατηγορίαι γιὰ τὴν κρίσις. Μόνον μέσα στὴν πολλαπλῆ αὐτῆ φανέρωσή τους ἀποκαλύπτονται οἱ ἰδέες ἀπὸ τὸ νοῦ. Γιὰ νὰ τοῦ ἀποκαλυφθοῦν ὁμως, χρειάζεται νὰ συντρέχη, κάθε φορά, κάποιον ἄλλο στοιχεῖο· ἡ σύναψή τους μὲ τὴν πραγματικότητα. Συγκεκριμένα, πρέπει ἡ αἴσθησις νὰ κεντρίσῃ τὸ λόγο μας, νὰ τὸν προκαλέσῃ. Μὲ αὐτὸ τὸ κέντρισμα ξαναθυμᾶται ἢ καλλίτερα γεννᾶ ὁ νοῦς τὶς ἰδέες. Γι' αὐτὸ τὶς ἰδέες δὲν τὶς ἀποκτᾶ μὲ τὴν αἴσθησις, καὶ ἄς εἶναι πάντα ἡ αἴσθησις ἀναγκαία προϋπόθεσις γιὰ νὰ τὶς ἀποκτήσῃ. Στὴν πρώτην ὁμως ἐπαφὴ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῆς συνείδησης, μὲ τὴν πρόκλησις τῆς αἴσθησης, ξυπνάει ἡ συνείδησις καὶ παίρνει τὴν στάσις πού χρειάζεται, γιὰ νὰ φθάσῃ στὴ γνώσις τοῦ ἀντικειμένου· ἀλλὰ, παίρνοντας αὐτὴν τὴν στάσις, γεννάει τὶς ἰδέες ἢ ἴδια, τὶς δημιουργεῖ. Τὶς πρῶτες ἀρχὲς τῆς γνωστικῆς τῆς ἐνέργειας, ἢ ἴδια ἢ συνείδησις τὶς ἀναγνωρίζει καὶ τὶς θέτει σὰν τοὺς ἀναγκαίους ὅρους γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς γνώσης.

V

Ἡ ἰδέα ὡς μέθοδος.— Ἡ δύναμις ὁμως τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης δὲν ἐξαντλεῖται μὲ τὴν γνώσις τῶν ἰδεῶν, ὅσο καὶ ἂν αὐτὴ μονάχα εἶναι ἀκέραιη γνώσις. Ἐκτείνεται καὶ στὴ γνώσις τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, ὅπως μᾶς τὴ δίνει ἡ θετικὴ ἐπιστήμη. Ἡ σχέση

τῆς ἰδέας μὲ τὸν ὑποκειμενικὸν κόσμον τῆς συνείδησης μᾶς δίνει κίβλας τὶς βάσεις γιὰ τὴν πλατωνικὴν μεθοδολογίαν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν.

Οἱ ἰδέες γίνονται ἢ μέθοδος, ποῦ καθιστᾷ κατὰ κάποιον τρόπον ἀντικείμενον γνώσης καὶ τὸν πραγματικὸν κόσμον. Ἀντικείμενον, ἔτσι, τῆς γνώσης δὲν εἶναι μονάχα ὁ νοητὸς κόσμος· ὑπάρχει καὶ τοῦ πραγματικοῦ κόσμου ἀληθινή, ἐπιστημονικὴ γνώση, χάρις στὶς ἰδέες. Οἱ ἰδέες ἔχουν τὴ δύναμιν νὰ προσδώσουν στὸν πραγματικὸν κόσμον σταθερότητα καὶ ἀντικειμενικότητα, αἴροντας τὴν ρευστότητα τοῦ ἀσύλληπτου αἰσθητοῦ στοιχείου· καὶ μὲ αὐτὴν τὴ μετουσίωση τὸν σώζουν. Ὁ τρόπος τῆς ἐπενέργειας αὐτῆς τῶν ἰδεῶν χρειάζεται εἰδικώτερη ἐξήγηση.

Ἡ μέθεξις.— Ἄς ὑποθέσωμε, πῶς ἔχομε μπροστὰ μας ἓνα σίδηρον μὲ σχῆμα κύκλου καὶ ἐκφέρομε τὴν κρίσιν: «τοῦτο εἶναι κύκλος». Αὐτὴ μας ἢ κρίσις δὲν σημαίνει, καθὼς ξέρομε, ὅτι ὁ κύκλος αὐτὸς ὁ πραγματικὸς ἀνταποκρίνεται ἐντελῶς στὸ ἰδανικὸ μαθηματικὸ σχῆμα, στὸν μαθηματικὸν ὄρισμόν τοῦ κύκλου· τὰ δύο αὐτὰ δὲν εἶναι ταυτότητες, γιὰτὶ ὁ κύκλος τῆς πραγματικότητος εἶναι πάντα σχετικὸν μόνον ἀποτύπωμα τοῦ ἰδανικοῦ μαθηματικοῦ κύκλου. Ὅμως τὸν ἰδανικὸν αὐτὸν κύκλον, ποῦ ἐκφράζει ἓνα μαθηματικὸν νόμον, κάτι δηλαδὴ σταθερὸ καὶ ἀντικειμενικόν, τὸν χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ ἀναγνωρίζωμε τοὺς αἰσθητοὺς κύκλους τῆς πραγματικότητος. Γιὰ νὰ συλλάβωμε τὸν αἰσθητὸν κύκλον, τὸν συνδέομε μὲ τὸν ἰδανικὸν κύκλον. Αὐτὴ ἢ σύνδεσις εἶναι λογικὴ κρίσις. Λέομε· τοῦτο τὸ αἰσθητὸν ἀντικείμενον, δηλαδὴ ὁ πραγματικὸς κύκλος εἶναι κύκλος, δηλαδὴ ἰδανικὸς κύκλος. Ὑποκείμενον σὲ αὐτὴ τὴν κρίσιν εἶναι ἓνα αἰσθητόν, ὁ πραγματικὸς κύκλος, κατηγορούμενον εἶναι ὁ ἰδανικὸς κύκλος, ἢ ἰδέα τοῦ κύκλου. Ἡ σύνδεσις γίνεται μὲ τὸ συνδετικὸν εἶναι. Τὸ εἶναι ὅμως ποῦ ἐκφράζει τὴν σύνδεσιν δὲν σημαίνει ταυτότητα τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ ἰδανικοῦ κύκλου. Μιὰ τέτοια σημασία δὲν θὰ ἦταν ἀληθινή. Ὁ πραγματικὸς κύκλος μετέχει μονάχα τῆς ἰδέας τοῦ κύκλου. Καὶ γνωρίζεται μόνον καθόσον καὶ διότι μετέχει. Ἡ μέθεξις τῆς πραγματικότητος στὴν ἰδέαν εἶναι ἢ μέθοδος μὲ τὴν ὁποίαν, χρησιμοποιώντας τὴν ἰδέαν, ἐκφέρομε κρίσεις γιὰ τὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα. Σὲ κάθε κρίσιν συνυφαίνονται ὁ αἰσθητὸς κόσμος καὶ ἡ ἰδέα. Σὲ κάθε κρίσιν τὸ αἰσθητὸν συνδέεται μὲ τὴν ἰδέαν, μετέχει τῆς ἰδέας.

Ἔτσι ἢ κρίσις καὶ κατὰ συνέπειαν ἢ γνώσις, ἀφοῦ ἢ κρίσις εἶναι ἢ λογικὴ μορφή τῆς γνώσης, εἶναι κάτι μετὰξὺ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ, εἶναι τὸ συνδετικὸν τοῦ στοιχείου. Μὲ αὐτὴ τὴν σύνδεσιν σώζεται τὸ αἰσθητὸν καὶ μετέχει στὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἰδέας.

Καὶ συντελεῖται αὐτὴ ἡ μέθεξις, ὅταν τὸ αἰσθητὸ στὴν κρίση κατηγορηθῆται μὲ τὴν ἰδέα, ὅταν ἔχη ὡς κατηγορούμενο τὴν ἰδέα. Αὐτὸ τὸ κατηγορηματικὸν σημαίνει ὑπαγωγή τοῦ αἰσθητοῦ σὲ μιὰν ἰδέα, τὴν ἰδέα τοῦ κύκλου στὸ παράδειγμά μας· σημαίνει τὸν προσδιορισμὸ τοῦ αἰσθητοῦ κύκλου ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ κύκλου. Ἔτσι ὁ κύκλος τῆς πραγματικότητος, ὅταν μῆ ὡς ὑποκείμενο στὴν κρίση, δὲν εἶναι πιά κάτι μόνον αἰσθητό, ἀλλὰ ἓνα αἰσθητό, πού ἔχει πάρει κάτι ἀπὸ τὴν ἰδέα. Καθόσον ἔχει πάρει κάτι, καθόσον κατηγορήθηκε ἀπὸ τὴν ἰδέα, δηλαδή κατὰ τὴν λογικὴν μορφήν του, τὸ ἀντικείμενο τῆς κρίσης μας ἔχει ἀποκτήσει ἀντικειμενικότητα, γενικότητα καὶ σταθερότητα.

Καὶ ἔτσι εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ κρίση γνώσις ἀληθινή, γιὰτὶ σὲ αὐτὴ συντελεῖται ἡ μέθεξις, πού στὸν πραγματικὸν κόσμον προσδίδει ἀντικειμενικότητα. Εἶναι, βέβαια, ἐκεῖνο πού κρίνεται μὲ τὴν κρίση ἓνα αἰσθητό καὶ γι' αὐτὸ μεταβλητό καὶ ρευστὸ στοιχεῖο, ἀλλὰ τὸ κατηγορηματικὸν τῆς κρίσης εἶναι νοητὸ καὶ σταθερό, ἡ ἰδέα. Τὸ νοητὸ αὐτὸ κατηγορούμενο δίνει καὶ στὸ αἰσθητὸ ὑποκείμενο ἀντικειμενικότητα καὶ στὴν κρίση γνωστικὴν ἀξίαν, κύρος δηλαδή ἀντικειμενικόν. Αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ κατηγορούμενον μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συλλάβωμε τὸ αἰσθητὸ μὲ τὴν σκέψιν καὶ ἔτσι κάνει δυνατὴν τὴν γνώσιν του. Ἡ μέθεξις λοιπὸν στὴν ἰδέαν σώζει τὸν αἰσθητὸν κόσμον, καθιστώντας τον, καθόσον συντελεῖται ἡ μέθεξις, ἀντικείμενον ἀληθινῆς γνώσεως.

Ἔτσι ξεκαθαρίζεται τῶρα ὀλοκληρωτικῶς ἡ διαφορὰ μετὰξὺ τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἀντίληψης. Τὸ δεύτερον εἶναι μόνον αἰσθητό· τὸ πρῶτον εἶναι καὶ αἰσθητό, ἀλλὰ καὶ νοητό, καθόσον μετέχει τῆς ἰδέας μὲ τὴν κρίση. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ γνώσις τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου σὲ τοῦτο πάντα κατευθύνεται· νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰς νοητὰς μορφάς, τοὺς προσδιορισμοὺς τοῦ αἰσθητοῦ κατὰ τὴν ἰδέαν, νὰ αὐξάνῃ τὴν μέθεξιν τοῦ αἰσθητοῦ στὴν ἰδέαν, νὰ ἀνάγῃ τὴν ὕλην σὲ μαθηματικὸν προσδιορισμὸν, σὲ λογικοὺς νόμους, νὰ τὴν καθιστᾷ ὅσο μῆ πορεῖ πρὸς νοητὴν. Καὶ ὅσο πολλαπλάσια εἶναι αὐτὴ ἡ μέθεξις, τόσο καὶ περισσότερον καὶ ἡ γνώσις κατακτᾷ τὸ ἀντικείμενον τῆς.

Μικτὸς κόσμος, διάνοια, νοῦς.— Ἔτσι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἓνας κόσμος, οὔτε μόνον αἰσθητός, οὔτε καθαρὰ νοητός, κόσμος πού δὲν εἶναι ἀπόλυτος, ὅπως ἡ ἰδέα, ἀλλὰ πού καὶ δὲν γίνεται ἀπλῶς, καθὼς τὸ ρευστὸ πάντοτε αἰσθητὸ στοιχεῖον ὑπάρχει σὰν ἓνας κόσμος, πού ἡ κατ' αἰσθησιν γένεσίς του τείνει νὰ γίνῃ οὐσιαστικὴ, κατὰ λόγον, κατ' ἰδέαν ὑπαρξίν. Εἶναι ὁ μικτὸς κόσμος. (Φιληβ. 27 b). Δὲν εἶναι βέβαια οὐσία σὰν τὴν

ιδέα· είναι γένεση, αλλά γένεση εἰς ἢ πρὸς οὐσίαν. (Φιληβ. 26d). Ὁ μικτὸς τοῦτος κόσμος καὶ ἡ γνώση του ἔχουν ἔτσι μιὰν ἐνδιάμεση θέση. Κάτω ἀπὸ αὐτὴν βρίσκεται ἡ ἀπλὴ ἀντίληψη τοῦ ἀντικειμένου, ὅπως προσπίπτει στὶς αἰσθήσεις· ἡ αἰσθητή, προεπιστημονικὴ γνώση. Ἀλλὰ καὶ πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση ὑπάρχει ἄλλη ἀνώτερη, ποὺ δὲν ἔχει ἀντικείμενο τὸν μικτὸ κόσμο, ἀλλὰ τὸν καθαρὰ νοητό, τὶς ιδέες. Αὐτὴ ἡ ἀνώτερη γνώση εἶναι ἡ φιλοσοφία, ἡ διαλεκτικὴ. Ὁ αἰσθητὸς κόσμος συλλαμβάνεται μὲ τὴν ἀντίληψη, ὁ μικτὸς κόσμος τῆς ἐπιστήμης μὲ τὴ μαθηματικὴ καὶ τὴ λογικὴ σκέψη κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὶς ἀρχές, ποὺ τὴ διέπουν· καὶ ἡ ἐνότητα αὐτῶν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν νόμων ὀνομάζεται στὸν Πλάτωνα *διάνοια*. (Θεαίτητος 160d, 170b). Καὶ τέλος ἡ σύλληψη τῶν ιδεῶν, ποὺ ὑπερβαίνει τὴ μαθηματικὴ σκέψη καὶ τὴν ἐπιστήμη, τὸ λόγο τῆς διανοίας, συντελεῖται μὲ τὴν ἄμεση θέα τῆς ιδέας. Ἡ ὑψιστὴ αὐτὴ βαθμίδα τῆς νόησης, ἡ φιλοσοφικὴ ἢ διαλεκτικὴ γνώση εἶναι ἔργο τοῦ νοῦ. (Φαῖδρος 247e, Πολ. 511b καὶ d).